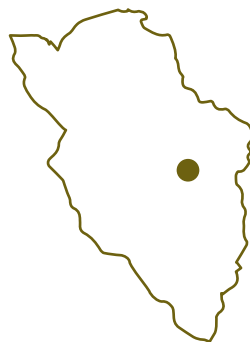

Čapka ze zásypu hřbitova u kostela sv. Mikuláše v Plzni

Coif Discovery in the Backfill of the Cemetery near the Church of St. Nicholas in Pilsen

Jiří Orna – Veronika Pilná

Abstrakt: Během stavebních akcí v prostoru hřbitova u kostela sv. Mikuláše v Plzni proběhl v roce 2019 záchranný archeologický výzkum, v jehož průběhu byly objeveny fragmenty usně a textilní síťoviny. Z kontextu nálezů vyplývalo, že se jedná o součást pohřební výbavy z hrobu původního hřbitova, situovaného v bezprostředním okolí kostela. V rámci prvního vyhodnocení bylo zjištěno, že jde o pokrývku hlavy, a proběhlo zkoumání jejího provedení. Následovalo odborné posouzení v rámci dějin odívání, kdy se podařilo zpřesnit dataci předmětu, zařadit jej do dobového kontextu a nastínit postavu původního nositele. Součástí průzkumu byla také výroba technologického modelu, který nejvhodnějším způsobem přibližuje původní vzhled předmětu. Nález ilustruje zvyklosti pohřebního rituálu ve společnosti plzeňských měšťanů i jejich oděv v průběhu 19. století.

Klíčová slova: Plzeň; pohřeb; archeologický textil; pokrývka hlavy; useň; háčkování

Článek vznikl v rámci výzkumné činnosti Západočeského muzea v Plzni a NPÚ jako výzkumné organizace Ministerstva kultury a byl financován z rozpočtu Západočeského muzea v Plzni a NPÚ.

Abstract: During the construction works in the site of cemetery near the Church of St. Nicholas in Pilsen, a rescue archaeological excavation took place in 2019, during which fragments of leather and textile netting were discovered. The context of the find suggested that it was part of the burial items from the grave of the original cemetery, located in the immediate vicinity of the church. An initial evaluation identified the headwear and an examination of its design was undertaken. This was followed by an expert assessment within the context of the history of clothing, which succeeded in refining the dating of the object, placing it in a contemporary context and outlining the figure of the original wearer. The research also included the production of a technological model that best approximates the original appearance of the object. The find illustrates the customs of funeral ritual in the society of Pilsen bourgeoisie and their clothing during the 19th century.

Keywords: Pilsen; burial; archaeological textile; headwear; leather; crochet

The article was written in the framework of scientific research activities of the Museum of West Bohemia and National Heritage Institute as a research organization of the Ministry of Culture and was financed from the budget of the Museum of West Bohemia and the National Heritage Institute.

Úvod

V letech 2016 až 2021 proběhla v areálu Mikulášského hřbitova v Plzni, včetně prostoru u hřbitovního kostela sv. Mikuláše, řada stavebních akcí, jejichž realizace si vyžádala provedení záchranného archeologického výzkumu. Z hlediska přínosu pro archeologické poznání mělo největší potenciál plánované odvodnění sakrální stavby, zasvěcené sv. Mikuláši. Záchranný archeologický výzkum, vyvolaný realizací této akce, se uskutečnil ve dvou etapách, v letech 2019 a 2020. Zajímavá zjištění přinesla zejména etapa věnující se terénním úpravám u severní stěny kostela. Odkryta byla dlažba související s barokním portálem z roku 1739 a schodiště vedoucí do suterénního prostoru kostela. Stratigrafickou situaci v prostoru hřbitova významně ovlivnila výstavba cihlových hrobek, jejichž vznik lze předpokládat v průběhu 19. nebo na počátku 20. století. Při výstavbě hrobek došlo k narušení starších hrobů, jejichž původní obsah byl velmi často uložen v bezprostřední blízkosti nově vybudovaných konstrukcí. Nejednalo se pouze o kosterní materiál v neanatomické poloze (izoláty), součástí zásypu byly v jednom případě také fragmenty kožené čapky, v době nálezů ještě se zbytky

Obr. 1. Plzeň, kostel sv. Mikuláše od jihozápadu, na západní straně patrná původní úroveň terénu, jež byla kolem ostatních stran kostela po vybudování ohradní zdi postupně výrazně navýšena, zdroj: Fotoarchiv NPÚ, ÚOP v Plzni, foto: Hynek Šlais, 2009

lidských vlasů.¹ Právě zbytky vlasů mohly být důvodem, proč se přímo v terénu zdálo, že jde o homogenní artefakt.

Vzhledem k tomu, že se čapka stala součástí stavebního zásypu, není možné ji v areálu Mikulášského hřbitova přiřadit ke konkrétnímu hrobu. Výše byl vysloven předpoklad, že původní obsah hrobů mohl být uložen v bezprostřední blízkosti nově vystavěných hrobek. Zápisy v matrikách zemřelých vztahující se k vnitřnímu městu Plzni a jeho předměstím jsou sice vedeny v nepřetržitém sledu od roku 1648, ale identifikace zemřelého pouze na základě nalezené čapky je v podstatě nemožná. Například vyhodnocení hrobu odkrytého v interiéru kostela sv. Jakuba Většího v Nečtinech prokázalo, že identifikace pohřbeného jedince je obtížná i v případě takřka kompletně dochovaného hrobu.²

Během roku 2019 došlo k odborné konzervaci všech fragmentů konzervátorkami Západočeského muzea v Plzni a následovalo prvotní určení nálezů PhDr. Martinem Omelkou a Mgr. Otakarou Řebounovou z Archivu hlavního města Prahy.³ Následně pro-

1 ORNA, Jiří, *Závěrečná zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu akce „Plzeň – kostel sv. Mikuláše – stavební úpravy – odvlhčení“*, Plzeň 2020 (nepublikovaná zpráva uložená v archivu oddělení starších dějin Západočeského muzea v Plzni).

2 ORNA, Jiří – ŠNEBERGER, Jiří – OMELKA, Martin – ŘEBOUNOVÁ, Otakara – PILNÁ, Veronika, Výzkum novověké hrobky v kostele sv. Jakuba Většího v Nečtinech, *Archaeologia historica*, 2019, roč. 44, č. 1, s. 225–243.

3 OMELKA, Martin – ŘEBOUNOVÁ, Otakara, *Posudek k oděvnímu nálezu objevenému při archeologickém výzkumu na lokalitě Plzeň*, Praha 2020 (nepublikovaná zpráva uložená v archivu oddělení starších dějin Západočeského muzea v Plzni).

běhl v roce 2020 ještě podrobnější průzkum Mgr. Veronikou Pilnou, Ph.D., zaměřený na technologické detaily.⁴ Předmět je evidován v archeologické podsbírce Západočeského muzea v Plzni pod číslem HA31497.

Kostel sv. Mikuláše v Plzni a stručný nástin jeho historie

Kostel sv. Mikuláše se nachází na Východním Předměstí města Plzně, na západním okraji dnešního Mikulášského náměstí. Byl vystavěn na skalnaté ostrožně nad strmou hranou pravobřežní terasy řeky Radbuzy jako soukromá fundace měšťana „Víta malíře“ roku 1406.⁵ Jádrem stavby je snad ještě staršího původu, z období kolem poloviny 14. století.⁶ V roce 1414 odkoupila městská obec dvůr přilehlý ke kostelu a zřídila zde hřbitov pro pohřbívání chudiny (připomínán je již v roce 1418).⁷ Kostel má obdélnou loď, uzavřenou pětibokým presbytářem. K renesančním úpravám kostela došlo kolem roku 1599, v letech 1739–1744 byl zbarokizován.⁸ Význam hřbitova u kostela sv. Mikuláše vzrostl po zrušení hřbitovů ve vnitřním městě v roce 1784; v roce 1848 byl pohřební areál rozšířen severním směrem. Pohřbívání zde bylo ukončeno na přelomu 19. a 20. století z důvodu rozrůstající se městské zástavby, která hřbitov obklopovala. Současnou stratigrafickou situaci hřbitova výrazně ovlivnila jeho likvidace ve druhé polovině šedesátých let 20. století a s ní spojené výrazné terénní úpravy.⁹ V současné době je areál hřbitova s kostelem chráněn jako kulturní památka.¹⁰ (obr. 1)

Konzervace fragmentů

Po zjištění stavu předmětů proběhlo jejich roztřídění na sbírku usní a textilií. V případě usní bylo přistoupeno k jejich konzervaci: máčení v destilované vodě, po kterém následovalo mechanické čištění hrubých nečistot, oplach a opětovné máčení v destilované vodě. Dalším krokem bylo mechanické odstraňování jemných nečistot. Po očištění byly usně ošetřeny podtlakovým napouštěním čistým n-butyllalkoholem, načež následovalo částečné vysoušení; fragmenty byly vyrovnány a napouštěny roztokem glycerinu. Konzervování dále pokračovalo opět částečným vysoušením, vyrovnáváním usní a napouštěním konzervačním olejem Corex 2009. Po fotografické dokumentaci byl celý proces završen uložením artefaktů do ochranného rámu pod sklo, na pH neutrální hedvábný papír.

Textilní části byly po zjištění stavu máčeny a prány v destilované vodě. Následovalo mechanické čištění od hrubých nečistot, oplach a opětovné máčení v destilované vodě. Textil byl podtlakově napuštěn čistým n-butyllalkoholem, částečně vysušen a vyrovnán. Dosoušení fragmentů probíhalo na papíru z pH neutrální bavlny. Po fotografické dokumentaci byl celý proces završen uložením nálezů do kliprámu s pH neutrálním hedvábným papírem.

4 Text příspěvku v částech popisujících a zhodnocujících předmět povětšinou vychází z původního znění nepublikované odborné zprávy Veroniky Pilné, vypracované pro Západočeské muzeum v Plzni, tuto zprávu však na mnoha místech doplňuje a rozšiřuje. Text by však musel místý obsahovat nadměrné množství odkazů na původní zprávu, což se autoři rozhodli pro jasnost sdělení zredukovat. Odkaz na zprávu (PILNÁ, Veronika, *Rozbor pohřební čapky ze zásypu pod kostelem sv. Mikuláše v Plzni-Slovanech*, Plzeň 2020) je však uveden v seznamu literatury. Děkuje čtenářům za pochopení.

5 NOVÁČEK, Karel – STOČES, Jiří – ŠIROKÝ, Radek – MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ, Marie, Počátky Nové Plzně a její vývoj do husitství, in: *Dějiny města Plzně. 1. Do roku 1788*, MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ, Marie – DOUŠA, Jaroslav a kol., Plzeň 2014, s. 166.

6 KUTHAN, Jiří, Středověké výtvarné umění. Architektura, in: *Dějiny města Plzně*, MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ, M. – DOUŠA, J. a kol., s. 279.

7 STRNAD, Josef, Nejstarší místopis Plzně do válek husitských, in: *Sborník Městského historického musea císaře a krále Františka Josefa I. v Plzni*, roč. 1, Plzeň 1909, s. 87.

8 Renesanční úpravy více BUKAČOVÁ, Irena, Výtvarné umění renesance. Architektura, in: *Dějiny města Plzně*, MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ, M. – DOUŠA, J. a kol., s. 448; k barokizaci kostela více MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ, M. – DOUŠA, J. a kol., *Dějiny města Plzně*, s. 603.

9 DOMANICKÝ, Petr – JEDLIČKOVÁ, Jaroslava, Hřbitov u sv. Mikuláše v Plzni, in: *Plzeňsko. Sborník Spolku za starou Plzeň*, Plzeň 2002, s. 3–7.

10 Kostel sv. Mikuláše a jeho areál, rejst. č. ÚSKP 33457/4-4466, památkově chráněno od 3. května 1958 – podrobně Kostel sv. Mikuláše [Plzeň], in: Památkový katalog, dostupné online: <https://pamatkovykatalog.cz/x-18654571> [04. 01. 2021].

↑ Obr. 2. Fragment č. 1 – jeden z bočních dílů čapky, stav po konzervaci, foto: Veronika Pilná, 2020

← Obr. 3. Fragment č. 1, otisk písma z dobové tiskoviny, foto: Veronika Pilná, 2020

Negativním důsledkem konzervačního postupu byla totální destrukce zbytku vlasů, které byly k čapce přichyceny. Hypoteticky lze sice předpokládat, že by analýza DNA skončila pozitivním výsledkem, šlo by však o solitérní data, s velmi malou pravděpodobností dalšího využití.

Popis fragmentů určených k průzkumu a metodologie práce

Konvolut usňových fragmentů a dírkovaného textilního potahu se skládal z celkem osmi různě velkých částí. Šest kusů je usňových, či useň spojená s dalšími materiály, dva kusy jsou čistě textilní. Fragmenty byly nejdříve podrobně zdokumentovány makroskopicky a následně se usňový materiál vyhodnocoval mikroskopicky, pod digitálním mikroskopem DinoLite v rozsahu zvětšení 20–220×. Pro upřesnění informací o složení textilního materiálu se provedl mikroskopický průzkum na padesátinásobném zvětšení, a to u fragmentů č. 1, 2, 3 a 6.¹¹ Během průzkumu bylo zjištěno, že k samotnému předmětu se vážou jen čtyři z osmi fragmentů. U fragmentů pracovně očíslovaných jako č. 5 až 8 se jedná o zbytky jiných předmětů, které se k rozměrnějšímu kusu dostaly později.

Fragment č. 1

Fragment usně označený č. 1 (obr. 2) je vyříznut z jemné tříslučiněné teletiny, o maximálních rozměrech 308 × 60 mm. Díl podlouhlého tvaru je lehce přizpůsobený do půlkruhu. Na třech stranách se nacházejí dírký po stězech. Dolní okraj kopíruje v přibližně centimetrovém odstupu zachovaná řada otvorů po tunelovém stehu. Tloušťka usně se pohybuje okolo 1 mm. Na vláknité straně se nacházejí nalepené drobné fragmenty dobového tisku, či jeho otisk, s patrnými nápisy (obr. 3). Na dolním okraji je zřejmý ještě zbytek velmi jemné přírodní hedvábné nitě,¹² v obnitkovacím stehu.

¹¹ Materiálový průzkum textilních částí provedla 19. května 2023 restaurátorka textilu Jitka Kottová společně s Veronikou Pilnou.

¹² Skaná dvounitka, S zákrut, oba prameny téměř bez zákrutu.

Obr. 4. Fragment č. 2 – druhý boční díl, s našitou háčkovanou síťovinou, stav po konzervaci, foto: Veronika Pilná, 2020

Fragment č. 2

Druhý, rozměrnější fragment je usňový díl z jemné tříslučiněné teletiny, o maximálních rozměrech 261 × 61 mm (obr. 4). Tvar fragmentu č. 2 připomíná fragment č. 1, podlouhlý obdélník je přizpůsobený do lehce půlkruhového tvaru. Na povrchu se nacházejí také nalepené zbytky dobové tiskoviny¹³ a našitý fragment háčkované ozdoby. Háčkováná textilie byla zhotovena typickou filetovou technikou (filetové háčkování). Jemnou geometrickou strukturu tvoří vždy dvě řetízková oka a dlouhý sloupek. Lem háčkované síťoviny z dlouhých sloupků je stále přišitý obnitkovacími stehy ke stříhovému dílu z usně. Jemná vlněná příze použitá k háčkování má dnes místy nazelenalý odstín a někde jsou dokonce patrné zoxidované proužky mosazné lamelky.¹⁴ V ploše se zachovala vrstva nalepené, velmi jemné hedvábné textilie v plátnové vazbě, dnes tmavohnědé barvy.

Fragment č. 3

Fragment háčkované textilie o maximálních rozměrech 98 × 120 mm je jednoduchá čtvercová „síťka“, zhotovená technikou tzv. filetového háčkování (obr. 5). Jeden čtvercový háčkováný segment má rozměry 2,5 × 2,5 mm a dochovaná vlněná příze má aktuálně zelenobílou barvu. Snad se jedná o původně pokovené vlákno ve formě dracounu, kdy je textilní střed obtočený kovovou lamelou; kovový povrch s obsahem mědi zkorodoval a na povrchu vytvořil zelený nádech. V ploše je na některých místech stále patrné znečištění černým prachem či zeminou.

Fragment č. 4

Fragment č. 4 je zachované kruhové dýnko čapky z usně, o obvodu 550 mm a průměru 169 mm (obr. 6). Useň má průměrně tloušťku 0,7 mm a pravděpodobně se jedná o tříslučiněnou teletinu. Po obvodu se nacházejí dírky po stezích a protlačená místa po vedení šicího materiálu. Dýnko bylo spojeno s bočními díly čapky obnitkovacím stehem, šicí materiál se však nedochoval.

Fragmenty mimo čapku

Menší obdélný fragment, pracovně označený č. 5, je zbytek usně s nepravidelnými kraji a maximálními rozměry 64 × 24 mm. V ploše se nacházejí dvě dvojité řady dírek po prošití tunelovým stehem. Nespecifický tvar fragmentu neumožňuje určit jeho původ ani přibližně. Fragment č. 6 má téměř obdélný tvar s maximálními rozměry 69 × 12 mm; jedná se o pozůstatek textilie v plátnové vazbě, jejíž povrch je pokrytý kompaktní vrstvou, připomínající ztuhlé lepidlo či gumu. Kompletně zhnědlá textilie je po délce

¹³ Tiskovina byla podrobena analogizaci s dobovým tiskem z 19. století, ale kombinace kvality papíru a písma neumožnila zpřesnit časové rozmezí vzniku předmětu. Více PILNÁ, V., *Rozbor pohřební čapky*, příloha č. 6.

¹⁴ Podrobnější chemický rozbor nebyl zadán. Vycházíme ze vzhledu příze pod mikroskopem.

složená zhruba na poloviny. Na jednom místě se stále objevuje prošití a na rubu se nacházejí dvě řady stehů. Další fragment, č. 7, je useň ve tvaru nepravidelného obdélníku, s maximálními rozměry 69 × 13 mm. Materiál je velmi odlišný od zbytku čapky. Stejně tomu je v případě fragmentu č. 8, u nějž se rovněž jedná o useň nepravidelného obdélníku, o maximálních rozměrech 119 × 39 mm. Charakter všech čtyř kusů je natolik odlišný, že během mikroskopické analýzy v roce 2023 byla přijata hypotéza,¹⁵ že konkrétní kusy patří mimo konstrukční části dochovaného předmětu.¹⁶ Pravděpodobně se jedná o zbytky jiných předmětů, které se k čapce přimíchaly v průběhu procesu archeologizace.

Rekonstrukce střihu a výrobní technologie čapky

Pevný tvar čapky zajišťoval vnitřní usňový korpus. Tvoří ho tři základní díly – fragment č. 1, 2 a 4. Boky čapky vznikly sešitím fragmentů č. 1 a 2 pomocí obnitkovacího stehu. Na povrchu usně byla nalepena výztužná vrstva z papíru, konkrétně z dobových tiskovin. Výztuhu nacházíme v malém reziduu na povrchu usňového bočního dílu (č. 2). Výztuhy některých oděvních doplňků a součástí papírem či kartonem byly v minulosti zcela běžné, podobná řešení známe již z období raného novověku.¹⁷ Vzhled čapky opticky sjednocoval potah z jemné plátňové textilie, dnes hnědé barvy. Povrch zcela pokrýval vnější dekorativní háčkovaný potah. Na háčkovanou dekoraci byla použita vlněná příze, pravděpodobně s kovovým vláknem. Háčkovaná aplikace musela být pro čapku vyrobena na míru, jak to tato technologie jednoduše a přirozeně umožňuje. Dekorativní potah se však v půdě rozpadl a dnes z něj zůstala zachována jen část připojená na fragmentu č. 2 a dále samostatný fragment č. 3. Můžeme předpokládat, že původně pokrýval celý povrch a byl vyroben v jednom kuse. Kruhový začátek háčkovaného potahu ve středu dýnka mohla zakrývat drobná dekorace, například v podobě střapce ze shodné příze.¹⁸ Jasný důkaz o takovém řešení však nebyl na fragmentech nalezen.

15 Analýzu provedly Veronika Pilná a Jitka Kottová.

16 Zde se závěry rozcházejí s původní zprávou z roku 2020; upřesnění se odvíjí od provedeného zpřesňujícího materiálového průzkumu.

17 ARNOLD, Janet, *Patterns of Fashion. The cut and construction of linen shirts, smocks, neckwear, headwear and accessories for men and women c. 1540–1660*, London 2008, s. 90.

18 Uvádí např. KYBALOVÁ, Ludmila, *Doba turnýry a secese* (Dějiny odívání), Praha 2006, s. 96. V letech 1868 až 1890 se jako domácí pokrývka hlavy u mužů objevuje turecká čapka či sametový fez, vyšívaný a ozdobený střapcem; zmiňuje KYBALOVÁ, Ludmila, *Od empirie k druhému rokoku* (Dějiny odívání), Praha 2004, s. 147.

Obr. 6. Fragment č. 4 – dýnko čapky, stav po konzervaci, foto: Veronika Pilná, 2020

Pro potřebu vyhodnocení přesného tvaru (stříhu) a přibližného rozměru čapky byl vyroben pomocný model v měřítku 1 : 1 (obr. 7 a obr. 8). Pro základ modelu byla vybrána dostatečně pevná a tvarově stálá umělá plst' v neutrální šedé barvě. Podle analyzovaného stříhu byly z plsti vystříženy všechny hlavní části čapky – tj. fragmenty č. 1, 2 a 4. Jednotlivé díly pak byly spojeny obnitkovacím stehem k sobě, přibližně v takových rozestupech jako na zachovaných dílech. Díky tomu, že použitá plst' měla o něco větší tloušťku než useň na dochovaném originálu, mohly být stehy vedeny částečně v její tloušťce. Takovým způsobem se prošívají silnější usně. Díky výrobě modelu se podařilo zjistit, že dýnko originální pokrývky hlavy bylo lehce vyduté směrem vzhůru, protože horní obvod bočních dílů při čistém plochem našití dýnka nedostačuje, a čapku nelze zkompletovat. Původní pracovní skica znázorňující pokrytí čapky háčkováním potahem nebyla jako reálný model dostatečně názorná, proto byla zhotovena a natažena na povrch jeho napodobenina. Ze žluté příze byl vyroben háčkový potah tak, aby počet ok ve vzoru odpovídal originálu. Použitá příze byla bohužel o něco jemnější než materiál na nalezeném předmětu, a to z důvodu aktuální nedostupnosti vhodnějšího materiálu na trhu.¹⁹ I přes nastíněné nedostatky pomohl studijní model zpřesnit tvarové určení předmětu.²⁰

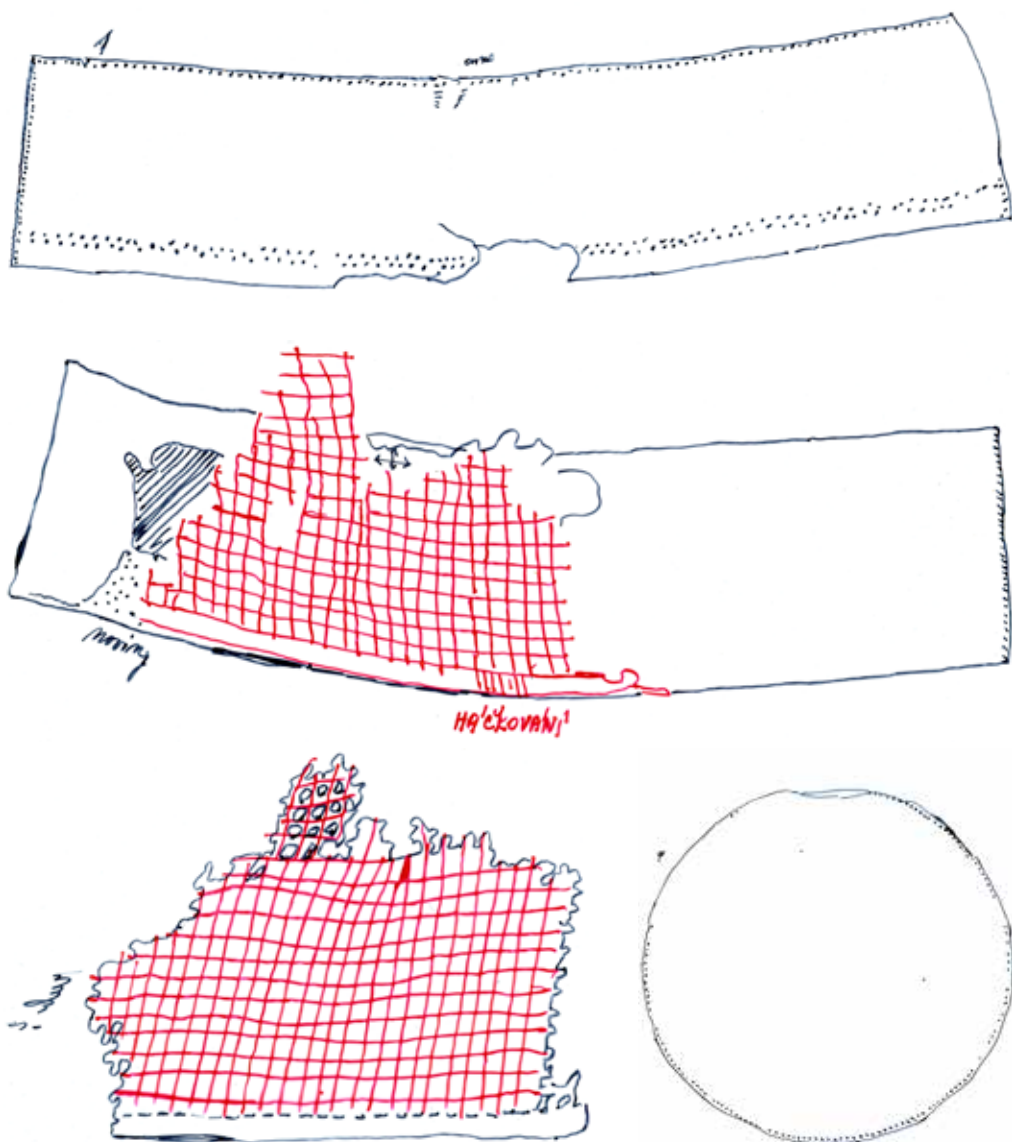
Celkové zhodnocení předmětu

Průzkum jednotlivých stříhových dílů a výroba pokusného modelu prokázaly, že čapka měla původně tvar komolého kužele. Dýnko, které bylo jen nepatrně menší než spodní okraj, se lehce vydouvalo směrem vzhůru. Povrch čapky, potažený jemnou plátnovou textilií, byl ozdoben velmi efektní háčkovanou „sítkou“, pravděpodobně lesklého vzhledu, neboť byla zhotovena snad z pokoveného vlákna či přízí s přidáním vláknem tohoto typu. Sešité boční díly dosahují na dolním okraji obvodu 56 cm. Pokud vezmeme v úvahu, že celý vnitřní obvod mohl být lehce zmenšen přidáním dalších textilních prvků k začistění na vnitřní straně, funkční obvod čapky měřil zhruba okolo 54 až 55 cm.

Podle provedeného průzkumu se jednalo pravděpodobně o pánskou domácí čapku, v zahraniční literatuře označovanou jako „smoking cap“. Tyto pokrývky hlavy

¹⁹ Omezení prodeje v době pandemie Covid-19. Další model nebyl později zhotoven.

²⁰ Výsledný model je však natolik ilustrativní, že ho lze použít pro případnou prezentaci předmětu.

Obr. 7. Nákrasy fragmentů čapky, kresba: Veronika Pilná, 2020

byly oblíbené v průběhu 19. století jako součást domácího odpočinkového úboru, společně se županem. Kombinace oděvu „domácí plášť – domácí pokrývka hlavy“ se objevuje už od počátku raného novověku. V 16. století se pro domácí odpočinek a spaní používaly volné kožichy, nazývané také jako „šlafpelce“, často řešené jako pláště tzv. uherského typu, zvané doloman.²¹ V Anglii se okolo roku 1600 objevují jako jejich luxusní doplňky plátěné, tzv. noční čepičky, nejčastěji zhotovované z lněného plátna, avšak zcela pokryté luxusní výšivkou z hedvábných a zlatých nití. Byly součástí domácího mužského úboru. Stříhy nočních čepiček se však výrazně lišily

21 Více NACHTMANNOVÁ, Alena, *Mezi tradicí a módou. Odívání v Čechách od renesance k baroku*, Praha 2012, s. 85; HAJNÁ, Milena, *Šaty chodící. Každodennost a symbolika ve šlechtickém šatníku raného novověku*, České Budějovice 2016, s. 48; PILNÁ, Veronika, *Oděv v západních Čechách 15. až 17. století*, Plzeň 2018, s. 145–146.

od nalezeného kusu, protože byly zpravidla sešívány z jednoho stříhového dílu, kdy dýnko tvořily čtyři švy spojující trojúhelníkové výběžky textilie, vystupující z pásu obepínajícího čelo. V průběhu 17. století se v privilegovaných a zámožnějších vrstvách po celé Evropě stalo zvykem, že se v domácím prostředí nosil tzv. „banyan“.²² Jednalo se o předchůdce županu, který stříhově navazoval na orientální typy oděvu. Předlohou banyanů byly blízkovýchodní župany, dálnovýchodní čínské oděvy a japonská kimona. Tyto součástky orientálního šatníku měly stříhové díly tvarované do jednoduchých geometrických obrazců, obdélníků a trojúhelníků, protože se počítalo s větším objemem látky, který zajišťoval pohodlné nošení.²³ Pánové, a to včetně měšťanů, v 17. století často používali na běžné nošení paruky, a z tohoto důvodu měli vlastní vlasy krátké, nebo si hlavu zcela vyholovali. Součástí domácího převleku tak byly opět specifické domácí čapky, které se šily k banyanům, i jako součást setu ze stejných látek. Od druhé poloviny 17. století byly domácí čapky často stříhané ze čtyř dílů, někdy i s krempou na způsob manžety, odkazující na asijskou inspiraci domácích převleků. Tento zvyk se dále upevnil v 18. století. V 19. století bylo v určitých kruzích postupné převlékání podle denního času společenskou nutností.²⁴ V domácím převleku bylo možné přijímat i neformální návštěvy, věnovat se vlastním osobním zálibám, například tehdy oblíbenému kouření (odtud anglické označení „smoking cap“). Domácí čapky kuželovitého nebo válcového tvaru dosáhly největší popularity mezi čtyřicátými a osmdesátými lety 19. století.²⁵

Na užívání čapek různých typů v pohřebních výbavách napříč Evropou a také tzv. pohřebních korun pro určité formy pohřbu odkazují ve své zprávě z 9. března 2020 Řebounová a Omelka.²⁶ Pro pohřební koruny je typické použití kovového vlákna. Zde se však jedná o zdánlivou podobnost, neboť celkový charakter předmětu je zcela odlišný. Použití pokrývky hlavy u pohřbů, kdy nešlo o privilegovaný znak pohřební koruny²⁷ a současně bylo nutné vzhledem k sociálnímu statusu osoby hlavu zakrýt, vychází z jiného psychosociálního základu. Jedná se o potřebu „kompletního oděvu“ – tj. vypravení zesnulého tak, aby jeho výbava na onen svět obsahovala všechny náležitosti jako „slušný“ oděv, tedy společensky uznaný vhodný oděv se všemi jeho částmi. Minimálně od raného novověku bylo zvykem, že oděv nošený veřejně obsahoval vrchní i svrchní oděvy a doplňky – tj. jednalo se o komplet včetně pláště a pokrývky hlavy.²⁸ Oděv do rakve mohl být přizpůsoben charakteru účelu, tj. některé části nemusely mít přesnou běžnou podobu – vrchní a svrchní vrstvy mohly být nahrazeny jednou oděvní součástí. Například v 16. a na počátku 17. století se tímto způsobem používala tzv. hazuka, plášť stojící na pomezí pláště a sukně, současníky označovaná, že se „hodí k smrti“ – tedy za

22 VAŇKOVÁ, Lenka, Od banyanu po župan, in: *Oděv v Čechách ve středověku a raném novověku*, NACHTMANNOVÁ, Alena – KLAPETKOVÁ, Olga (edd.), Praha 2016, s. 111–118.

23 Pro srovnání monografie o orientální módě vč. stříhů např. HEROLDVÁ Helena, *Čína – země hedvábí. Od starověku po současnost* (Dějiny odívání), Praha 2010; WINKELHÖFFEROVÁ, Vlasta, *Japonsko* (Dějiny odívání), Praha 1999.

24 „V domácím prostředí se u všech společenských vrstev objevují domácí čapky, stříhem kulaté pokrývky hlavy, bohatě zdobené. Háčkované, pletené, vyšívané i doplněné tištěnými vzory. Jejich obliba byla rozšířena novým módním trendem importovaným z Turecka – fezem.“ – POLÁCH, Radek, „Pánové, prosím, smekněte“. *Metodika datování a interpretace fotografií z let 1850–1918 pomocí historické pánské módy*, Praha 2020, s. 109.

25 Ludmila Kybalová jejich oblibu zmiňuje např. pro sedmdesátá léta 19. století. Více KYBALOVÁ L., *Doba turnýry a secese*, s. 96.

26 OMELKA, M. – ŘEBOUNOVÁ, O., *Posudek k oděvnímu nálezu*, s. 2.; podrobně LIPPOK, Juliane, *Corona funebris. Nezeitliche Totenkronen als Gegenstand der archäologischen Forschung*, Langenweissbach 2009.

27 Tzv. *signum integritatis carnis et virginitatis* – jako specifický znak při pohřbu svobodných mládenců a panen označovala jejich čistotu a neposkvrněnost hříchem. Jednalo se o květinový věnec. Zmiňuje např. PETRÁŇ, Josef a kol., *Dějiny hmotné kultury. II/1. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995, s. 111, 215.

28 NACHTMANNOVÁ, A., *Mezi tradicí a módou*, s. 233–240; PILNÁ, Veronika, Pohřební výbavy příslušníků šlechtického rodu Gryspeků z Griesbachu. Příspěvek k poznání odívání elit přelomu 16. a 17. století v západních Čechách, *Zprávy památkové péče*, 2015, roč. 75, č. 2, s. 160; HAJNÁ, M., *Šaty chodící*, s. 196–217.

Obr. 8. Pokusný, ilustrativní model z plsti a bavlněné příze, realizace modelu a foto: Veronika Pilná, 2020

účelem pohřbu.²⁹ Podobně modifikovaný či specifický pohřební oděv se však doplňoval pokrývkou hlavy. Běžně nošené a módní typy pokrývek hlavy se ale nehodily k tomuto účelu vždy. Nahrazovaly je pak právě typy čapek určené k odpočinku, což ještě více umocňovalo přípravu k věčnému spánku.³⁰

Na základě rozboru použitých materiálů a technik lze předpokládat, že dochovaná domácí čapka pochází z průběhu 19. století, pravděpodobně z let 1840 až 1880.³¹ První důležitou datační pomůckou je především použití techniky háčkování. Původ háčkování není zcela jasný. Obecně se udává, že tato technika se v Evropě rozšířila až v 19. století. Podle anglického slovníku ručních prací měla být známa už před rokem 1840, ale jen omezeně, a to v Anglii a ve Skotsku.³² Háčkování mělo vzniknout v Číně, díky velmi oblíbené a typické vyšivací technice *tamburování*, kdy se na dokonale vypnuté textilii v rámu vytváří výšivka drobným a velmi ostrým háčkem. V Čechách se objevuje zmínka o háčkování, jako vhodné práci pro dívky, například v roce 1848 v časopise *Posel z Budče – časopis pro učitele, vychovatele a vůbec přátele mládeže*³³ nebo v roce 1863, kdy zmiňuje Josef Pažout, že háčkování patří v písecké dívčí škole mezi „mimořádné předměty“ jako „ženské práce“, kde se vyučují společně s pletením, šitím, vyšíváním a jinými uměleckými pracemi.³⁴ V plzeňských novinách a kalendářích se objevují reklamy

29 Srovnej PILNÁ, V., *Oděv v západních Čechách*, s. 103.

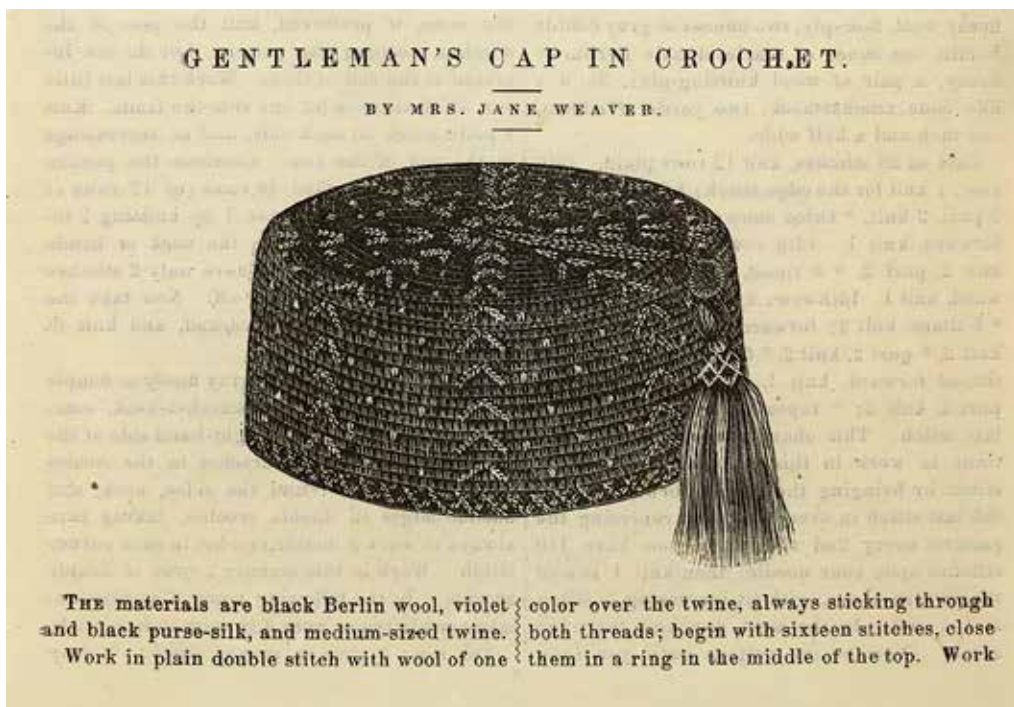
30 Srovnej PILNÁ, V., *Pohřební výbavy*, s. 164.

31 K pánským pokrývkám hlavy více UCHALOVÁ, Eva, *Česká móda pro salon i promenádu 1780–1870*, Zlín 1999, s. 104; KYBALOVÁ, L., *Od empiru k druhému rokoku*, s. 151 a 207; KYBALOVÁ L., *Doba turnýry a secese*, s. 95–96, 156–157, 218–219.

32 CAUFEILD, Sophia F. A. – SAWARD, Blanche C., *The Dictionary of Needlework*, London 1885, s. 102.

33 *Posel z Budče. Časopis pro učitele, vychovatele a vůbec přátele mládeže*, Praha 1848, roč. 1, s. 319, dostupné též online: <https://www.digitalniknihovna.cz/nkp/uuid/uuid:7d307df0-86ea-11e9-852b-005056827e51> [20. 09. 2020].

34 PAŽOUT, Josef, *Zlaté klasy – dárek dospělejším dívkám do Zlaté knihy zapsaným*, Písek 1863, s. 36.

Obr. 9. Ukázka návodu na zhotovení čapky v tiskovině z 19. století, WEAVER, Jane, „Gentleman's cap in crochet“, 1870, zdroj: *The New York Public Library Digital Collections*, dostupné online: <https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e1-25cf-a3d9-e040-e00a18064a99> [15. 05. 2023]

na příze k háčkování například v *Plzeňském kalendáři na obyčejný rok 1886*.³⁵ U háčkování tedy nelze jako u většiny rukodělných technik vysledovat jeho přesný původ a stáří, ale prokazatelně se šířilo Evropou v podobě časopiseckých návodů od čtyřicátých let 19. století. Byly mezi nimi rovněž návody na háčkové čapky typu „smoking cap“, jako například v časopise *Peterson's Magazine* z roku 1858 (obr. 9).³⁶ Druhou výraznou datační pomůckou jsou fragmenty, nebo spíše otisky dobové tiskoviny, s písmem a typem papíru, jaké byly používány tehdejší tiskem právě v průběhu 19. století.

Analogické kusy

Řebounová a Omelka³⁷ zmínili několik analogií čapek z pohřebních výbav již ve své zprávě z roku 2020: „Krajovým zvyklostem podléhal i typ pokrývky, který se objevoval v lokálních pohřebních výbavách (např. v kryptě farního kostela v Berlíně byly jako součást výbavy mužských pohřbů doloženy noční čepce na spaní,³⁸ v kryptě kostela svatého Jana Evangelisty a Jana Křtitele v polském Lublinu³⁹ zase tzv. domácí čepice a další pokrývky hlavy).“⁴⁰ Pozornost proto bude dále podrobně věnována předmětům, které neprošly uložením v zemi a plně vypovídají o tvaru a vzhledu předmětů v době jejich užívání.

35 *Plzeňský kalendář na obyčejný rok*, Plzeň 1886, s. 178, dostupné též online: <https://www.digitalni.knihovna.cz/nkp/uuid/uuid:f6ddfad0-9dbe-11e8-830e-005056825209> [18. 11. 2020].

36 *Peterson's Magazine*, 1858, vol. 33–34, s. 443, dostupné též online: https://books.google.cz/books?id=Hp1HAAAAYAAJ&pg=RA1-PA442&dq=%22douglas+%26+sherwood%22&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false [18. 11. 2020].

37 OMELKA, M. – ŘEBOUNOVÁ, O., *Posudek k oděvnímu nálezu*, s. 2.

38 LIPPOK, J., *Corona funebris*, s. 44.

39 DRAŽKOWSKA, Anna (ed.), *Kultura funeralna elit Rzeczypospolitej od XVI do XVIII wieku na terenie Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Próba analizy interdyscyplinarnej*, Toruń 2015, obr. 94–96.

40 OMELKA, M. – ŘEBOUNOVÁ, O., *Posudek k oděvnímu nálezu*, s. 2.

Domácí čapky typu „smoking cap“ se dochovaly například ve sbírkách anglického Victoria and Albert Museum. Čapka s inv. č. T.198-1968 pokrytá výšivkou, ze sedmdesátých let 19. století, má shodný tvar.⁴¹ Další ukázkou je čapka s inv. č. 342, vyrobená kolem roku 1855, s velmi bohatou dracounovou výšivkou, kde se uplatňuje shodný lesklý efekt výzdoby.⁴² Pod inv. č. T.221-1917 je evidována čapka vyrobená z modrého sametu, z doby kolem roku 1875, obdobného tvaru, ale bez vyztužení.⁴³ U kusu s inv. č. T230-1931 nacházíme vzduté dýnko, ač je celkový tvar mnohem vyšší (obr. 10).⁴⁴ Návod na domácí čapky shodného tvaru pak přinášely různé dobové magazíny: například časopis *Godey's Lady's Book and Magazine*⁴⁵ v roce 1857 otiskl návod na domácí čapku se síťovou ozdobou, *Peterson's Magazine*⁴⁶ v roce 1858 přišel s návodem na háčkovanou domácí čapku, nebo dámský ilustrovaný časopis *Der Bazar* v roce 1859⁴⁷ publikoval návod na háčkovanou čapku „gehäkelte Herrenmütze“ s barevným vzorem. *Der Bazar* se pánským čapkám věnoval opakovaně – ve stejném roce zde vyšel návod na pánskou čapku s dekorativními háčkovánými květy nebo v roce 1860 na velmi zajímavě řešenou čapku ze sametu, aplikace sutašky a perel.

V mobiliárních fondech památkových objektů v České republice se nachází na zámku v Českém Krumlově kolekce domácích čapek. Část krumlovských čapek je vyztužená jemnou kůží, například čapky inv. č. CK1461 (obr. 11), CK1462, CK1469 či CK1470 mají na koženém základu háčkováný potah.⁴⁸ Tři ze čtyř zmíněných kusů mají na vrcholu ve středu umístěnou středovou ozdobu v podobě knoflíku či střapce.⁴⁹ Na čapce inv. č. CK1461 je navíc použita také příze s kovovým efektem, která v ploše na fialovém podkladu tvoří čtvercové ornamenty (obr. 11). Další kusy domácích čapek se podařilo dohledat pomocí online databáze *eSbírky – kulturní dědictví online* – malá kolekce je uložena například ve sbírkách Regionálního muzea v Litomyšli. Jedná se o čapku vyrobenou z červeného sametu, zdobenou zlatou výšivkou a střapcem vybíhajícím z oplétaného knoflíku, dále o vlněnou hnědou čapku, po obvodu vyšívanou krémovou výšivkou řetízkovým stehem, a nakonec čapku z tmavě zelené bavlněné textilie s florální výšivkou.⁵⁰

41 Čapka tzv. smoking cap (vyšívaná), cca 1870, Victoria and Albert Museum, inv. č. T.198-1968, dostupné online: <https://collections.vam.ac.uk/item/O78781/smoking-cap-unknown/> [15. 05. 2023].

42 Čapka tzv. smoking cap (indického původu, vyšívaná), cca 1855, Victoria and Albert Museum, inv. č. 8342(IS), dostupné online: https://media.vam.ac.uk/media/thira/collection_images/2019LY/2019LY6444.jpg [18. 01. 2020].

43 Čapka tzv. smoking cap (z modrého sametu), cca 1875, Victoria and Albert Museum, inv. č. T.221-1917, dostupné online: <https://collections.vam.ac.uk/item/O319416/smoking-cap/> [15. 05. 2023].

44 Čapka tzv. smoking cap (z hnědého sametu), 1866, Victoria and Albert Museum, inv. č. T.230-1931, dostupné online: <https://collections.vam.ac.uk/item/O317820/smoking-cap-unknown/> [15. 05. 2023].

45 *Godey's Lady's Book and Magazine*, Philadelphia 1857, vol. 54–55, dostupné též online: <https://catalog.hathitrust.org/Record/000050287> [15. 10. 2020].

46 Viz pozn. 36.

47 *Der Bazar. Illustrierte Damen-Zeitung*, Berlin 1859, Bd. 5, s. 201, dostupné též online: <http://digital.ub.uni-duesseldorf.de/ihd/periodical/titleinfo/2083461> [15. 10. 2020].

48 Čepice domácí, se zlatým střapcem a dekorem, háčkováná, tmavně fialová, 19. století, dnes Státní hrad a zámek (dále SHZ) Český Krumlov, inv. č. CK1461; čepice domácí háčkováná, světle hnědá, 19. století, dnes SHZ Český Krumlov, inv. č. CK1462; čepice domácí, háčkováná, modrá se žlutým geometrickým vzorem, 19. století, dnes SHZ Český Krumlov, inv. č. CK1469; čepice domácí, háčkováná, modrá s hnědočerveným vzorem, 19. století, dnes SHZ Český Krumlov, inv. č. CK1470. Podle databáze systému správy mobiliárních fondů CastIS [řešerše květen 2023].

49 Konkrétně inv. č. CK1461 střapce, inv. č. CK1462 nitěmi potažený knoflík, inv. č. CK1470 kulovitý potahovaný knoflík, čapka inv. č. CK1469 je bez ozdoby.

50 Čepice pánská domácí, druhá polovina 19. století, dnes Regionální muzeum v Litomyšli, inv. č. 9B-74, dostupné online: <https://www.esbirky.cz/predmet/17802971> [30. 05. 2023]; čepice pánská domácí (hnědá), druhá polovina 19. století, dnes Regionální muzeum v Litomyšli, inv. č. 9B-132, dostupné online: <https://www.esbirky.cz/predmet/17803783> [30. 05. 2023]; čepice pánská domácí (hnědá sametová), druhá polovina 19. století, dnes Regionální muzeum v Litomyšli, inv. č. 9B-73, dostupné online: <https://www.esbirky.cz/predmet/17802957> [30. 05. 2023]; čepice pánská domácí (hnědá sametová), druhá polovina 19. století, dnes Regionální muzeum v Litomyšli, inv. č. 9B-80, dostupné online: <https://www.esbirky.cz/predmet/17803055> [30. 05. 2023].

Obr. 10. Čapka tzv. „smoking cap“ z hnědého sametu ve sbírkách Victoria and Albert Museum, inv. č. T.230-19311866, zdroj: Victoria and Albert Museum, London, dostupné online: <https://collections.vam.ac.uk/item/O317820/smoking-cap-unknown/> [15. 05. 2023]

Závěr

Na základě rozboru předmětného archeologického nálezu lze konstatovat, že se jednalo o oděvní součástku pánského šatníku, kterou její majitel za svého života skutečně používal. Čapka byla na povrchu efektně zdobena a je možné uvažovat o tom, že její vrchol mohl být opatřen ještě dekorativním střapcem, nebo případně i plochým kruhovým a nitěmi opleteným knoflíkem, podobně jako u některých analogických příkladů. Vzhledem k malému rozsahu dochování pozůstatků dokumentujících způsob šití nebo výzdoby nelze určit, zda byla čapka vyrobena profesionálně, nebo podomácku. Kvůli vyztužení a jejímu koženému základu by bylo možné ji považovat za profesionální řemeslný výrobek, použitá technika háčkování zase poukazuje spíše na domácí produkci. Nelze také vyloučit, že byl zakoupen výrobek – polotovár, a ten dotvořen v domácích podmínkách. Je však možné předpokládat, že se čapka nacházela v pohřební výbavě muže v produktivním či vyšším věku, neboť právě jim dobové zprávy včetně módních listů podobné pokrývky hlavy přisuzují jako charakteristický atribut. Vzhledem k tomu, že u oděvů a oděvních součástí dochovaných památečným způsobem nebyly zpravidla zjištěny žádné podrobnosti o jejich používání nebo jejich původu, je nález pro dějiny odívání a módy zajímavý také pro lokalitu, s níž je spojený.

Obr. 11. Čapka z mobiliárního fondu Státního hradu a zámku Český Krumlov, inv. č. CK1461, pohled na vnitřní řešení a háčkový potah v popředí, zdroj: Fotoarchiv NPÚ, ÚOP v Č. Budějovicích

Summary

Several construction and landscaping works were carried out at the site of Church of St. Nicholas in Pilsen between 2016 and 2021, which initiated a rescue archaeological research. Apart from skeletal remains in a non-anatomical position, leather and textile fragments were discovered and conserved in the West Bohemian Museum in Pilsen. After the preservation of the finds, two analyses were carried out in succession. The first of these analyses revealed that these were the remains of a man's headwear, probably from the burial artefacts of one of the Pilsen's citizens buried here. The second analysis was devoted to the technological evaluation of the leather, during which it was possible to reconstruct the shape

of this garment and to create a model illustrating its probable original appearance. The method of making the cap/coif was also observed: a cover of fine silk linen was sewn onto the leather body and then covered with crochet netting. As part of the research, a technological model was created, which approximated the original appearance of the object. The cap/coif belongs to the group of the so-called smoking caps, which were part of men's loungewear in the 19th century. It probably comes from the funerary items of a man of productive or older age, where in its time it was an attribute of age and status. Given the exact location where the coif was found, it is a significant find in terms of the history of clothing.

Prameny a literatura

Archivní a sbírkové fondy

Národní památkový ústav, Státní hrad a zámek Český Krumlov, Mobiliární fond
Regionální muzeum v Litomyšli, Sbírký

Literatura a vydané prameny

ARNOLD, Janet, *Patterns of Fashion. The cut and construction of linen shirts, smocks, neckwear, headwear and accessories for men and women c. 1540–1660*, London 2008.

- Der Bazar. Illustrierte Damen-Zeitung, Berlin 1859, Bd. 5, s. 201, dostupné též online: <http://digital.ub.uni-duesseldorf.de/ihd/periodical/titleinfo/2083461> [15. 10. 2020].
- BUKAČOVÁ, Irena, Výtvarné umění renesance. Architektura, in: *Dějiny města Plzně. 1. Do roku 1788*, MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ, Marie – DOUŠA, Jaroslav a kol., Plzeň 2014, s. 423–450.
- CAUFEILD, Sophia F. A. – SAWARD, Blanche C., *The Dictionary of Needlework*, London 1885.
- DOMANICKÝ, Pavel – JEDLIČKOVÁ, Jaroslava, Hřbitov u sv. Mikuláše v Plzni, in: *Plzeňsko. Sborník Spolku za starou Plzeň*, Plzeň 2002, s. 3–31.
- DRAŽKOWSKA, Anna (ed.), *Kultura funeralna elit Rzeczypospolitej od XVI do XVIII wieku na terenie Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Próba analizy interdyscyplinarnej*, Toruń 2015.
- Godey's Lady's Book and Magazine, dostupné též online: <https://catalog.hathitrust.org/Record/000050287> [15. 10. 2020].
- HAJNÁ, Milena, *Šaty chodící. Každodennost a symbolika ve šlechtickém šatníku raného novověku*, České Budějovice 2016.
- HEROLDOVÁ Helena, *Čína – země hedvábí. Od starověku po současnost* (Dějiny odívání), Praha 2010.
- KUTHAN, Jiří, Středověké výtvarné umění. Architektura, in: *Dějiny města Plzně. 1. Do roku 1788*, MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ, Marie – DOUŠA, Jaroslav a kol., Plzeň 2014, s. 267–288.
- KYBALOVÁ, Ludmila, *Od empiru k druhému rokoku* (Dějiny odívání), Praha 2004.
- KYBALOVÁ, Ludmila, *Doba turnýry a secese* (Dějiny odívání), Praha 2006.
- LIPPOK, Juliane, *Corona funebris. Neuzeitliche Totenkronen als Gegenstand der archäologischen Forschung*, Langenweissbach 2009.
- MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ, Marie – DOUŠA, Jaroslav a kol., *Dějiny města Plzně. 1. Do roku 1788*, Plzeň 2014.
- NACHTMANNOVÁ, Alena, *Mezi tradicí a módou. Odívání v Čechách od renesance k baroku*, Praha 2012.
- NOVÁČEK, Karel – STOČES, Jiří – ŠIROKÝ, Radek – MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ, Marie, Počátky Nové Plzně a její vývoj do husitství, in: *Dějiny města Plzně. 1. Do roku 1788*, MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ, Marie – DOUŠA, Jaroslav a kol., Plzeň 2014, s. 124–186.
- OMELKA, Martin – ŘEBOUNOVÁ, Otakara, *Posudek k oděvnímu nálezu objevenému při archeologickém výzkumu na lokalitě Plzeň*, Praha 2020 (nepublikovaná zpráva uložená v archivu oddělení starších dějin Západočeského muzea v Plzni).
- ORNA, Jiří, *Závěrečná zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu akce „Plzeň – kostel sv. Mikuláše – stavební úpravy – odvlhčení“*, Plzeň 2020 (nepublikovaná zpráva uložená v archivu oddělení starších dějin Západočeského muzea v Plzni).
- ORNA, Jiří – ŠNEBERGER, Jiří – OMELKA, Martin – ŘEBOUNOVÁ, Otakara – PILNÁ, Veronika, Výzkum novověké hrobky v kostele sv. Jakuba Většího v Nečtinech, *Archaeologia historica*, 2019, roč. 44, č. 1, s. 225–243.
- PAŽOUT, Josef, *Zlaté klasy – dárek dospělým dívkám do Zlaté knihy zapsaným*, Písek 1863.
- Peterson's Magazine, 1858, vol. 33–34, s. 443, dostupné též online: https://books.google.cz/book?id=Hp1HAAAAYAAJ&pg=RA1-PA442&dq=%22douglas+%26+sherwood%22&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false [18. 11. 2020].
- PETRÁŇ, Josef a kol., *Dějiny hmotné kultury. II/1. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995.
- PILNÁ, Veronika, Pohřební výbavy příslušníků šlechtického rodu Grypspeků z Griesbachu. Příspěvek k poznání odívání elit přelomu 16. a 17. století v západních Čechách, *Zprávy památkové péče*, 2015, roč. 75, č. 2, s. 157–167.
- PILNÁ, Veronika, *Oděv v západních Čechách 15. až 17. století*, Plzeň 2018.
- PILNÁ, Veronika, *Rozbor pohřební čapky ze zásypu pod kostelem sv. Mikuláše v Plzni-Slovanech*, Plzeň 2020 (nepublikovaná zpráva uložená v archivu oddělení starších dějin Západočeského muzea v Plzni).
- Plzeňský kalendář na obyčejný rok, Plzeň 1886, dostupné též online: <https://www.digitalniknihovna.cz/nkp/uuid/uuid:f6ddfad0-9dbe-11e8-830e-005056825209> [18. 11. 2020].
- POLÁCH, Radek, „Pánové, prosím, smekněte“. Metodika datování a interpretace fotografií z let 1850–1918 pomocí historické pánské módy, Praha 2020.
- Posel z Budče. Časopis pro učitele, vychovatele a vůbec přátele mládeže, 1848, roč. 1, dostupné též online: <https://www.digitalniknihovna.cz/nkp/uuid/uuid:7d307df0-86ea-11e9-852b-005056827e51> [20. 09. 2020].
- STRNAD, Josef, Nejstarší místopis Plzně do válek husitských, in: *Sborník Městského historického musea císaře a krále Františka Josefa I. v Plzni*, roč. 1, Plzeň 1909, s. 54–87.
- UCHALOVÁ, Eva, *Česká móda pro salón i promenádu 1780–1870*, Zlín 1999.
- VAŇKOVÁ, Lenka, Od banyanu po župan, in: *Oděv v Čechách ve středověku a raném novověku*, NACHTMANNOVÁ, Alena – KLAPETKOVÁ, Olga (edd.), Praha 2016, s. 111–118.
- WINKELHÖFEROVÁ, Vlasta, *Japonsko* (Dějiny odívání), Praha 1999.

Internetové zdroje

eSbírky – kulturní dědictví online. Čepice pánská domácí (9B-74), dostupné online: <https://www.esbirky.cz/predmet/17802971> [30. 05. 2023].

eSbírky – kulturní dědictví online. Čepice pánská domácí (9B-132), dostupné online: <https://www.esbirky.cz/predmet/17803783> [30. 05. 2023].

eSbírky – kulturní dědictví online. Čepice pánská domácí (9B-73), dostupné online: <https://www.esbirky.cz/predmet/17802957> [30. 05. 2023].

eSbírky – kulturní dědictví online. Čepice pánská domácí (9B-80), dostupné online: <https://www.esbirky.cz/predmet/17803055> [30. 05. 2023].

Památkový katalog, Kostel sv. Mikuláše [Plzeň], dostupné online: <https://pamatkovykatalog.cz/x-18654571> [04. 01. 2021].

The New York Public Library Digital Collections, dostupné online: <https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e1-25cf-a3d9-e040-e00a18064a99> [18. 11. 2020].

Victoria and Albert Museum, dostupné online: https://media.vam.ac.uk/media/thira/collection_images/2019LY/2019LY6444.jpg [18. 01. 2020].

Victoria and Albert Museum. Smoking Cap (T221-1917), dostupné online: <https://collections.vam.ac.uk/item/O319416/smoking-cap/> [15. 05. 2023].

Victoria and Albert Museum. Smoking Cap (T230-1931), dostupné online: <https://collections.vam.ac.uk/item/O317820/smoking-cap-unknown/> [15. 05. 2023].

Victoria and Albert Museum. Smoking Cap (T198-1968), dostupné online: <https://collections.vam.ac.uk/item/O78781/smoking-cap-unknown/> [15. 05. 2023].

Mgr. Jiří Orna (nar. 1974)

Západočeské muzeum v Plzni, příspěvková organizace
jorna@zcm.cz

Absolvoval Sociální a kulturní antropologii a Archeologii na Filozofické fakultě Západočeské univerzity v Plzni. V Západočeském muzeu v Plzni pracuje od roku 1992 v oddělení starších dějin, kde postupně působil jako dokumentátor, archeolog středověku a vedoucí oddělení. Jako archeolog se odborně zaměřuje především na doklady každodenního života obyvatel pozdně středověkého a raně novověkého města. Od roku 2021 je ředitelem muzea.

Mgr. Veronika Pilná, Ph.D. (nar. 1982)

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni
pilna.veronika@npu.cz
ORCID-ID: 0000-0002-2688-1040

Vystudovala na Filozofické fakultě Západočeské univerzity Evropská kulturní studia a dále obor Historické vědy – etnologie. Od roku 2009 působí v Národním památkovém ústavu, územním odborném pracovišti v Plzni, aktuálně jako vedoucí odboru evidence, dokumentace a informačních systémů. Od roku 2011 externě vyučuje dějiny módy na Fakultě umění a designu Ladislava Sutnara Západočeské univerzity. Orientuje se na oblast historických oděvů, textilu, dějin módy a každodennosti především vrcholného středověku a raného novověku.